

Stowarzyszenie Naukowo - Techniczne
Inżynierów i Techników Ogrodnictwa

Zarząd Główny

ZESPÓŁ RZECZOSZNAWCÓW

Warszawa

Zarząd Główny

Stowarzyszenia Naukowo-Technicznego

Inżynierów i Techników Ogrodnictwa

ZESPÓŁ RZECZOSZNAWCÓW

00-034 Warszawa 063722

ul. Warecka Nr 11a

Ewidencja

założenia ogrodowego

W WILKANOWIE

gmina Bystrzyca Kł. - woj. wpłbrzyskie

957

Opracowała:

inż. Teresa Wieroniej

Rzecznik w zakresie
kastałt. terenów zieleni

eq2.4

Stowarzyszenie Naukowe - Techniczne
Inżynierów i Techników Ogrodnictwa
Zarząd Główny
ZESPÓŁ RZECZOSZNAWCÓW
Warszawa

Ewidencja
założeń ogrodowego

W WILKANOWIE

gmina Bystrzyca Kł. - woj. wałbrzyskie

Rodzaj dokumentacji	Katalog parków woj..... gmina ,..... tom.....
Autorzy opracowania	inż. Teresa Wieroniej Rzecznawca w zakresie kształt. terenów zieleni Asystenci: mgr Krzysztof Bysymontt mgr inż. Ewa Gal mgr inż. Ewa Madziarz techn. Teresa Łabenda
Konsultanci	
Zleceńodawca	Biuro Studiów i Dokumentacji Zabytków we Wrocławiu
Rok opracowania	1976
Miejsce przechowywania niniej - szego opracowania	Nv. d. nb. 2292 BIBLIOTEKA Zarządu Ochrony i Konserwacji Zesp. Pałac. Ogrod. Muzeum Narodowego w Warszawie ul. Szwoleżerów Nr 9, tel. 29-67-78 dep- ARCHIWUM OSRODEK OCHRONY ZABYTKOWEGO KRAJOBRAZU ul. Szwoleżerów 9 tel. 621 62 41 w. 244 Nv. d. nb. 2292

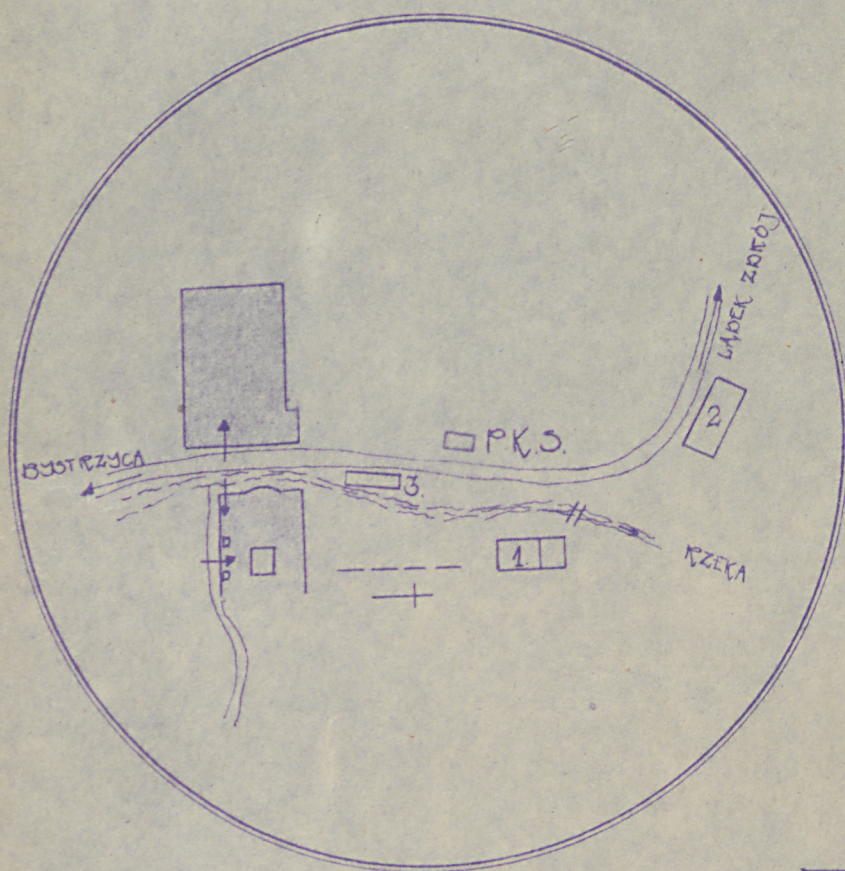
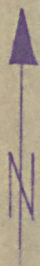
METRYCZKA

PARKU

- OGRODU

1. Adres:	Wilkanów	gmina:	Bystrzyca Kł.	woj.	wałbrzyskie
2. Nazwa:	aktualna: "park pałacowy" - część II "ogród" - część II	dawna:	?		
3. Rodzaj parku i stan jego zachowania:	założenie ogrodowe uwzgl. renesansowy i barokowy ogród	Stan zachowania - słaby			
4. Czas powstania:	ogród renesansowy - koniec XVI lub początek XVII w. ogród barokowy - XVIII w. + późniejsze częściowe zmiany w pocz. XIX w.				
5. Położenie parku:	oba ogrody położone są przy drodze prowadzącej z Bystrzycy Kł. do Ładka Zdroju oraz rzecze Wilezy Potok /droga i rzeka znajdują się między ogrodami/				
6. Powierzchnia:	ogółem ha: około 55 /z zagon. 7/	w tym wód ha - brak	budynki - pałac barokowy		
7. Użytkownik:	Zakład Rolno - Hodowlany w Wilkanowie /kod 57-513/, należący do Państwowego Gospodarstwa Rolnego w Białymostku				
8. Czy jest w rejestrze:	data i nr rejestru: 16/175 z 31. 05. 1950				
Istniejące					
9. dokumentacje /data i autor/	studium historyczne - mgr Krzysztof Mysyment - PKZ - Wrocław - 1967r.	inwentaryzacja zieleni - brak	założenia techniczne - ekonomiczne - brak		
	techniczne, branżowe dokumentacje i ekspertyzy - brak				
10. Przeprowadzone dotychczas remonty:	nie było				

ORIENTACJA ZAŁOŻENIA OGRODOWEGO W WILKANOWIE

0 100 200 300

1. SZKOŁA PODSTAWOWA
2. OŚRODEK ZDROWIA I POCZTA
3. PAWILON SKŁEPOWY

I. KROTKA ANALIZA HISTORYCZNA

1. Kwalifikacja układu przestrzennego

Założenie ogrodowe przy pałacu w Wilkanowie, na które składają się dwa ogrody powiązane ze sobą osią kompozycyjną, nie powstały w tym samym okresie.

Ogród przypałacowy, oznaczony na planie jako część I pochodzi jeszcze z końca XVI, czy początku XVII wieku, gdy w miejscu późniejszego pałacu barokowego był dwór renesansowy. Dobra w Wilkanowie należały wówczas do rodu Ernesta von Gelhorn i spokrew - nionego z nim rodu Jerzego Frimstena v. Kamerstein /1556 - 1592/, a następnie do rodu Michała oraz Dawida Henryka v. Tschirnhaustena /1596 - 1653/, do którego należało wówczas i Międzyzlesie.

Wyżej wymieniony ogród renesansowy, położony między ówczesnym dworem a rzeką Wilczką /obecnie Wilczy Potok/, otoczony był od rzeki dość niskim murem kamiennym o wys. około 1 - 1,2 m. Mur ten na linii dworu posiadał teatralny wystrój w formie szeregu krągłych nisz, na wzór grot wodnych w renesansowych ogrodach włoskich. O nyszach tych wspominają źródła archiwalne. Na tle wystroju był basen wodny z fontanną. W poboczach, równoległych do ówczesnej osi: dwór - basen wodny - środek wystroju murego - występowały labirynty żywoplotowe, chętnie stosowane w ogrodach renesansowych, na wzór średniowiecznych założeń ogrodowych. O labiryntach także są wzmianki w źródłach archiwalnych.

Od roku 1653 majątek wilkanowski należy do możnej rodziny von Althann /prawd. aż do ostatnich czasów/, której własnością był też zamek w Międzyzlesiu. Najbardziej pomyślne lata rozwoju wilkanowskiej rezydencji, - to początek XVIII wieku, za czasów Michała Wacława II, uważanego dotychczas za twórcę obu ogrodów.

Michał Wacław II, ówczesny minister dworu cesarskiego dokonuje przebudowy dworu renesansowego na barokowy pałac. Wówczas to powstaje duże założenie ogrodowe, obejmujące dawny ogród renesansowy oraz dalszy teren z północnej strony za rzeką, oznaczony na planie jako część II. Dotychczasowy, mały i kameralny ogród przypałacowy, z racji wystroju murego nie posiadał możliwości zastosowania rozległych osi kompozycyjno - widokowych i powią -

zenia go z otaczającym krajobrazem, zgodnie z tendencją barokowych założen ogrodowych. Litografia z 1736 r. przedstawia projekt w/w założenia, które w całości nie zostało zrealizowane podczas budowy, prawdopodobnej w latach 1700 - 1737.

Tak więc "zagadkowa" kompozycja założenia ogrodowego przy zespole pałacowym w Wilkanowie jest świadomą i celową koncepcją, zgodnie z tendencją rozwojową sztuki ogrodowej w okresie baroku.

Główną oś kompozycyjną nowego założenia ogrodowego poprowadzono wzdłuż jednej z bocznych dróg w dotychczasowym ogrodzie, która to linia została osią dla nowego ogrodu za rzeką.

Aby zaakcentować nową, rozległą oś kompozycyjną, podniesiono mur kamienny w ogrodzie przypałacowym do wys. około 2,5 m. Nadbudowa posiadała udział cegły /o ówczesnych wymiarach/, podczas gdy poprzedni mur był wyłącznie z kamienia. Różnice, dotychczas są dobrze widoczne w terenie /zdjęcie nr 4/. Z tego samego okresu i materiału pochodzi mur ogrodzenia, idący prostopadle od pałacu w stronę kościoła. Wysoki mur przy rzecze nie oznacza więc "bastii" w celu stworzenia "stylowo obronnej całości otoczenia nowego pałacu", ale zadaniem jego było zamknięcie widoku starej osi i zwrócenie większej uwagi na oś nową, przyległą obok.

Na odcinku nowej osi i po drugiej stronie basenu, w miejscu prawdopodobnych labiryntów żywopłotowych wprowadzono żywopłoty z wnękami, w których ustawiono szereg rzeźb kamiennych. O rzeźbach tych na tle żywopłotów wspominają źródła archiwalne. W miejscach żywopłotów są jeszcze obecnie resztki postumentów kamiennych oraz szczątki rzeźb, a w części od strony kościoła starsze graby, które mogą być pozostałością dawnych żywopłotów.

Ogród II był ogrodem użytkowym, a nie ozdobnym. Jedynie część terenu przy ulicy, była zapewne potraktowana jako część ozdobna. Wybudowano tam także oranżerię i dom ogrodnika. W ogrodach barokowych ogrody użytkowe zakładano w regularnych kwaterach, wzorowanych na ogrodach renesansowych i tym należy tłumaczyć kwadraturę ogrodu i także rozplanowanie wnętrza.

Całość założenia ogrodowego w zasadzie nie była przebudowana na park krajobrazowy, zgodnie z dalszą tendencją w historii ogrodów. Część II stale była użytkowana jako ogród warzywno - owocowy, natomiast część I przy pałacu była zbyt mała, aby wprowadzić

ten charakter parku krajobrazowego. Zasadzono jedynie kilkanaście drzew pochodzenia krajowego /+ kilka ciekawszych/ nierównomiernie rozmieszczonych. Pozostałe drzewa prawdopodobnie są samosiewami.

2. Dawne plany :

Fotokopia litografii z 1736 r.

3. Źródła do dziejów założenia ogrodowego w Wilkanowie :

- studium hist.- styl. - opracowane w 1967r. przez
mgra Krzysztofa Bysymontta /aka PKZ - Wrocław/,
- analiza przedmiotowa - opracowana aktualnie /społecznie/ przez
inż. Teresę Wieroniej /Wrocław/.

II. CHARAKTERYSTYKA STANU ISTNIEJĄCEGO

1. Układ przestrzenny

Oba ogrody, przy pałacu oraz za rzeką posiadają wspólną oś kompozycyjną, biegnącą przez: środek ogrodu użytkowego - część II, pobocze ogrodu przypałacowego - część I, boczną oficynę mieszkalną /dla służby/, dziedziniec i kończy się na zakręcie zadrzewionej drogi.

Dróg w obu ogrodach w zasadzie brak; w I- szym istnieje ścieżka biegnąca poprzecznie przez ogród, w II- gim tylko wjazd na teren ogrodu, - dalej wzdłuż osi droga polna.

Wnętrza ogrodowe w I i II części - wg szkicu. W ogrodzie I- szym przypałacowym, wewnątrz to jest użytkowane przez gospodarza terenu /miejscowe PGR/ do wyrzucania starych, zniszczonych samochodów ciężarowych, taśmociągów, kół i t.d.

Budynków w I części brak /nie licząc pałacu/, w II części - dawne budynki: oranierii i domu ogrodnika przebudowano są na domy mieszkalne dla pracowników PGR. Wybudowano tutaj także dalsze dwa budyneczki mieszkalne. Za zabudową mieszkalną jest wiele składówek murowanych /stojących w rzędzie, a za nimi^{mi} prowizorycznych kurników.

Ogrodzenie I części ogrodu murowe, z kamienia - wg granic określonych na szkicu. II część ma niski mur ogrodzenia tylko od strony drogi, do której ogród przylega; z pozostałych stron są

tylko szczątki ogrodzenia, z rozsypujących się kamieni. Elementy rzeźbiarskie obecnie występują tylko na cokółkach przy wjeździe na część II- gą. Oświetlenia ogrodów brak. Są obecne nowe punkty świetlne przy wjeździe do ogrodu II- go.

Istniejący basen wodny w ogrodzie przypałacowym /cz. I/ jest w znacznym stopniu zniszczony, zarosnięty roślinnością. W jednym końcu zbiornika urządzono dół z wapnem gaszonym.

2. Skrócona inwentaryzacja roślin

Na terenie obu ogrodów występuje 28 gatunków drzew i krzewów ozdobnych, z tego 5 obcego pochodzenia. 70 % drzewostanu części I stanowią wiąz, 20 % lipy, pozostałe 10 % to graby i inne gat. Ciekawym przykładem jest tutaj sosna amerykańska /około 100 letn/ o 1,6 m obwodu pnia, zróżnieta nasadą pnia z młodszym jesionem pochodzenia krajowego. Występuje tu kilka wiązów w wieku 300 -400 l o 4-5m obwodu pnia oraz kilkanaście wiązów i lip o obwodzie pnia 2 -4 m., w większości kwalifikujących się na pomniki przyrody. Nie są one zarejestrowane u Woj. Konserwatora Przyrody. Niektóre drzewa próchnieją, a gatunki ekspansywne dają samosiewy. Poszyciem drzewostanu w części I- szej jest jedynie dziko tam rosnący bez czarny. Inne krzewy podane w wykazie, rosną na obrzeżu cz.II.

Wykaz drzew i krzewów obcego pochodzenia :

		występowanie
1. Róża pomarszczona	- Rosa rugosa	II ogród
2. Świerk kłujący	- Picea pungens	II
3. S. kłujący odm. sina	- Picea pungens 'Glaucosa'	II
4. Sosna amerykańska	- Pinus strobus	I
5. Żywotnik zachodni	- Thuja occidentalis	II

Wykaz drzew i krzewów krajowych oraz gatunków zadomowionych:

6. Bez czarny	- Sambucus nigra	I, II
7. Dąb szypułkowy	- Quercus robur	I
8. Dereśń biały	- Cornus alba	II
9. Grab pospolity	- Carpinus betulus	I
10. Grusza pospolita	- Pyrus communis	II

11. Jabłoń jagodowa	- Malus baccata	II
12. Jesion wyniosły	- Fraxinus excelsior	I, II
13. J. wyniosły odm. zwiśla	- Fraxinus exc. 'Pendula'	I
14. Kasztanowiec biały	- Aesculus hippocastanum	II
15. Klon pospolity	- Acer platanoides	I
16. K. posp. odm. Schwedlera	- A. platt. 'Schwedleri'	I
17. Klon jawor	- Acer pseudoplatanus	II
18. Kalina koralowa	- Viburnum opulus	II
19. Ligustr pospolity	- Ligustrum vulgare	II
20. Lipa drobnolistna	- Tilia cordata	I
21. Lilak pospolity	- Syringa vulgaris	II
22. Sliwa tarnina	- Prunus spinosa	II
23. Trzmielina pospolita	- Euonymus europaea	II
24. Topola biała	- Populus alba	I
25. Topola czarna	- Populus nigra	II
26. Topola holenderska	- Populus x marilandica	II
27. Wierzba biała odm. zwiśla	- Salix alba 'Tristis'	I
28. Wiąz górski	- Ulmus glabra	I

3. Analiza stopnia zachowania układu zabytkowego

Główna oś kompozycyjna /barokowa/ nie jest dostatecznie czytelna w terenie. Wejście z ogrodu I do bocznej oficyny mieszkalnej kryje mała drewniana przybudówka, a duże drzewa /lipy i jesiony/ rosnące nieregularnie w pobliżu osi biegnącej przez ogród przypałacowy dają dodatkową dezorientację.

Stara, krótka oś /renesansowa/ równoległa do w/w widoczna jest dotychczas, ale w obecnym wnętrzu ogrodowym, wobec rozrastającego się zagajnika od strony kościoła nie obrazuje już myśli dawnego założenia ogrodowego. Poprzeczna do niej oś jest przzerwana przy furtce, przez dwie rosnące tamtorodne lipy.

Granice terenu w zasadzie są pierwotne, aczkolwiek trudne są do precyzowania granice zagajnika, należącego niegdyś do całości założenia, znajdującego się między pałacem a obecną siedzibą Kierownictwa Zakładu PGR.

Dane dot. budynków i basenu wodnego -- podane w pkt I cz. II niniejszego opracowania. Należy tu dodać, że nowe budyneczki miesz-

kalne, usytuowane pseudosymetrycznie w części II, nie dają już obrazu dawnego ogrodu regularnego na tamtejszym terenie. Większym jeszcze błędem było wprowadzenie tam murewanych składówek.

Drzewostan w wyniku braku opieki i traktowania całości założenia nie zgodnie z jego przeznaczeniem, - niszczeje.

Gatunki ekspansyjne dają masę samosiewów, które rozprzestrzeniając się wpływają na zatarcie dawnej kompozycji przestrzennej.

4. Rola obiektu w krajobrazie naturalnym - znaczna.

Masyw roślinności ogrodu przypałacowego daje wrażenie naturalnego jego charakteru, zapewne z racji przepływającej obok rzeki, o krętym biegu i nieuregulowanych brzegach. Wysoki mur ogrodu, omszony w dolnej części harmonizuje z całością, gdyż w przeważającej mierze wykonany jest z naturalnego tworzywa, jakim jest kamień. Skupienie wysokich drzew jest nie tylko czynnikiem ekologicznym w tamtejszej okolicy; kryje także /w większości/ pałac i czyni go przez to ciekawszym.

Celowe jest utrzymanie takiego krajobrazu, dla jego wartości przyrodniczych oraz turystyczno - wypoczynkowych.

III. WNIOSKI DOTYCZĄCE:

1. Granice ochrony konserwatorskiej w zakresie :

- a/ ochrony układu założenia ogrodowego - wg szkicu,
- b/ ochrony ekologicznej - "
- c/ ochrony kompozycji widokowej - "

2. Proponowane zmiany w sposobie użytkowania ogrodów :

- a/ usunąć z ogrodu przypałacowego zniszczone maszyny rolnicze, nie ruszając pozostałości po rzeźbach ogrodowych,
- b/ zlikwidować "dzikie" kurniki i t.p. występujące za murewanymi składówkami w dawnym ogrodzie użytkowym,
- c/ teren dawnego ogrodu użytkowego nie może być pastwiskiem dla bydła /poza ogrodem warzywnym, czy terenem sportowym - może być tam łąka kośna/.

3. WNIOSKI KONCOWE:

- 1/ Uznać całość założenia ogrodowego w Wolkanowie tj. oba ogrody - cz. I i II - jako zabytek kultury, będący przykładem barokowych ogrodów XVIII wieku, uwzględniających poprzednie założenia renesansowe,
- 2/ sporządzić szczegółowe plany: sytuacyjno - wysokościowy oraz inwentaryzacji roślin , a także szczątków rzeźb. Po sporządzeniu w/w planów opracować projekt odbudowy ogrodu pałacowego i renowacji całości założenia ogrodowego, uwzględniający przynajmniej częściową rekonstrukcję dawnego ogrodu renesansowego, przystosowując go do potrzeb wypoczynkowych,
- 3/ posiadając w/w dokumentację projektową przeprowadzić odbudowę ogrodu przypałacowego /cz.I/ i renowację dawnego ogrodu użytkowego /cz.II/. Do tego czasu prace porządkowe nie mogą dotyczyć drzewostanu i znajdujących się w terenie szczątków rzeźb kamiennych,
- 4/ jeżeli zagadnienia wymienione w pkt 2 i 3 przekraczają zakres możliwości i potrzeb dotychczasowego gospodarza obiektu, a raczej jego jednostki nadrzędnej Państwowego Gospodarstwa Rolnego w Długopolu, - poczynić starania w kierunku wyodrębnienia pałacu i ogrodu przypałacowego oraz znalezienia nowego nabywcy, aby pałac i ogród były wykorzystane w charakterze nie kolidujących z ich pierwotnym przeznaczeniem.
Piękny obiekt staje się kompletną ruiną !

IV. DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA

Zdjęcia fotograficzne załączone w niniejszym opracowaniu wykonał Wiktor Garkuszenko. Dostarczył je mgr Krzysztof Eysymontt który miał opracować cały dział doż.dokumentacji fotograficznej.

Obecnie są jedynie zdjęcia z lat ubiegłych, które wg opisu przy każdym zdjęciu, - obrazują w znacznym stopniu charakter urządzeń w dotychczasowym założeniu ogrodowym.

Nie są załączone, posiadane w PKZ Wrocław + fotokopia : litografii z 1736 r. oraz zdjęć z opracowania archiwalnego R. Konwiarza. Brak także aktualnych zdjęć, - wszystko będzie uzupełnione w roku 1977. ~~zobacz załącznik nr 1~~.

Wrocław XI. 1976.

SZKIC ZAŁOŻENIA OGRODOWEGO W WILKANOWIE

SKALA 1:1000

OBJASNIENIE

- A. PALAC
- a. PAWILONY BOCZNE
- b. BUDYNKI KAWNE
- c. BUDYNKI NOWE
- B. BAZEN RENESANSOWY

1. WIAZY
2. JESIONY ZWISLE
3. LIPY
4. ŚWIERKI
5. TOPOLE
6. WIERZBY ZWISLE

- GRANICA OCHRONY KOMPOZYCJI
WIDOKOWEJ. i ekologicznej.
- GRANICA OCHRONY UKŁADU PARKU
i OCHRONY EKOLOGICZNEJ.
- VVVV GRANICA OCHRONY
KONSERWATORSKIEJ.

PRAWA AUTORSKIE ZASTRZEŻONE

STAN. 1976 R.

OPRACOWAŁ INŻ. TERESA WIEROMIEJ.
KREŚLIŁ: TECH. TERESA LABENDA

**ARCHIWUM
OŚRODEK OCHRONY
ZABYTKOWEGO KRAJOBRAZU**
ul. Szwoleżerów 9 tel. 621 62 41 w. 244

Nov 22 92

1. Widok na pałac i pawilony boczne, od strony południowej
- 1967 r. Stan obecny bez zmian.

2. Fragment ogrodzenia ogrodu przypałacowego - część I,
widok od bramy, przy rzece, na wystrój mury -
1967 r. Stan obecny bez większych zmian.

3. Widok basenu wodnego na tle wystroju mrowego - 1967 r.
Stan obecny bez większych zmian. Po prawej stronie
basenu jest teraz dół z wapnem.

4. Brama wejściowa dawnego ogrodu użytkowego - część II- 1968 r.
obecnie są tylko dwa wyższe cokoły z "wazami", dalej niski mur,
wz. wysokości widocznej nieco po prawej stronie zdjęcia.

5. Fragment ogrodzenia dawnego ogrodu użytkowego - część II
1967 r. Obecnie są tylko szczątkowe ruiny.

